

Program

**„ W świecie zmysłów- patrzę, czuję,
słyszę, smakuje”.**

**Opracowała:
Agnieszka Łukasik**

Wstęp

Dla prawidłowego rozwoju i funkcjonowania człowieka konieczny jest stały dopływ bodźców zmysłowych do układu nerwowego. Tylko wówczas, gdy możemy gromadzić różnorodne wrażenia zmysłowe z własnego ciała i z otaczającego świata, właściwie je przetwarzać i integrować, nasz układ nerwowy stale się rozwija i dojrzewa, a nasza świadomość samego siebie, orientacja w otoczeniu oraz poczucie bezpieczeństwa regularnie wzrasta.

Założenia programu

Rozwój dzieci z głęboką niepełnosprawnością intelektualną jest mocno zaburzony i ograniczony. Na skutek wielorakich uszkodzeń OUN mają one problemy z odbiorem bodźców zmysłowych, prawidłowym ich przetwarzaniem i integrowaniem, a co za tym idzie z poznawaniem siebie, uświadomieniem sobie granic własnego ciała, prawidłową orientacją w otaczającym świecie i budowaniem poczucia bezpieczeństwa.

Dla uczniów z głębokim upośledzeniem umysłowym stymulacja sensoryczna stanowi więc bardzo ważną formę zajęć edukacyjnych. To nauka życia przez życie. To świadome dostarczanie uczniowi różnego rodzaju bodźców zmysłowych: dotykowych, czucia głębokiego (proprioceptywnych), przedsionkowych (westybularnych), smakowych, węchowych, słuchowych i wzrokowych w celu wywołania zaplanowanych wrażeń i odczuć. Umożliwiając naszym podopiecznym poznawanie przez patrzenie, słuchanie, dotykanie, wąchanie i smakowanie, pomagamy im tworzyć globalny, wielozmysłowy, najbardziej dla nich czytelny obraz danego pojęcia. Czyniąc to musimy stale pamiętać o potrzebach i możliwościach percepcyjnych dziecka i używać tylko takich metod i pomocy, które nie wywołują u niego poczucia dyskomfortu. Poprzez stymulację wielozmysłową (odpowiednio dobrane pod względem jakościowym i ilościowym bodźce sensoryczne), staramy się więc pobudzać, ale i ukierunkowywać globalną percepcję naszego ucznia, po to by w maksymalnym stopniu usprawnić jego funkcjonowanie, poprawić mechanizmy kompensacyjne i adaptacyjne, podnieść komfort jego życia i dać mu niezbędne poczucie bezpieczeństwa wynikające ze „rozumienia” (oczywiście na miarę jego indywidualnych możliwości) siebie i otaczającego świata.

Program „W świecie zmysłów- patrzę, czuję, słyszę, smakuje” został opracowany w oparciu o Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 kwietnia 2013 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim (Dz. U. poz. 529) oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 czerwca 2012 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. poz. 752).

Realizacja programu

Program „ **W świecie zmysłów- patrzę, czuję, słyszę, smakuję**” realizowany będzie w roku szkolnym 2015/2016 w grupach rewalidacyjno-wychowawczych ORW nr 1 w Warszawie. Adresowany jest on do wszystkich wychowanków grup rewalidacyjno- wychowawczych, albowiem u wszystkich naszych podopiecznych zaobserwować można deficyty i zaburzenia w funkcjonowaniu poszczególnych zmysłów i konieczność ich niwelowania, rehabilitowania. Prawidłowy odbiór poszczególnych wrażeń zmysłowych jest podstawą, punktem wyjścia do kolejnego etapu w rozwoju dziecka- integracji sensoryczno- motorycznej, która polega na wyrabianiu odpowiedniej reakcji ruchowej na bodziec zmysłowy, a następnie wykonaniu celowego ruchu, dlatego należy poświęcić mu szczególną uwagę.

Stymulowanie poszczególnych zmysłów, wymaga od nauczyciela prowadzącego zajęcia ustalenia na początku indywidualnych dla każdego dziecka parametrów stymulacji tj. częstotliwość, intensywność, czas oddziaływania po to, by nie dopuścić do przestymulowania, by to co ma dziecku sprawiać przyjemność, nie stało się źródłem dyskomfortu. Również czas trwania zajęć, które siłą rzeczy muszą mieć formę jak najbardziej zindywidualizowaną, uzależniony będzie od możliwości, kondycji psychoruchowej i samopoczucia dziecka.

Przy planowaniu zajęć należy zadbać o atrakcyjne dla dziecka, urozmaicone i bezpieczne pomoce dydaktyczne, ale starać się przede wszystkim w sposób otwarty i twórczy **wykorzystywać do stymulacji zmysłów przedmioty codziennego użytku, znajdujące się w naturalnym otoczeniu dziecka.**

Program realizowany będzie w trakcie zajęć rewalidacyjno- wychowawczych raz w tygodniu oraz przy ewentualnej współpracy z nauczycielem prowadzącym indywidualne zajęcia terapeutyczne- w trakcie terapii zmysłami. Zależy mi również na nawiązaniu regularnej współpracy z pozostałymi nauczycielami prowadzącymi zajęcia grupowe w ORW nr 1 i wspólnym **wdrażaniu Programu podczas spotkań integracyjnych** dla dzieci z co najmniej dwóch grup jednocześnie (częstotliwość takich spotkań oraz ich zasięg do uzgodnienia z zainteresowanymi osobami). **Zajęcia odbywać się będą w formie „ Kolorowych Dni”-** motywem przewodnim i odróżniającym je od pozostałych zajęć będzie dominacja wybranego koloru (kolor ubrania zakładanego przez wszystkich uczestników na czas zajęć, wystroju sali, motywu dominującego w wierszykach, piosenkach, czy zabawach) oraz dokładnie przemyślane, podkreślające ten kolor dobranie bodźców, które zaangażują i uaktywnią obok wzroku, czy słuchu, pozostałe zmysły tak, by kompleksowa, wielozmysłowa stymulacja była naszym podopiecznym zapewniona w maksymalny sposób, z wykorzystaniem urozmaiconych form i metod pracy , stosowanych w twórczy i otwarty sposób.

Ważne miejsce w edukacji uczniów z głęboką niepełnosprawnością intelektualną powinna pełnić **stymulacja w naturalnym środowisku**, dostarcza ona bowiem najbogatszego materiału wielozmysłowego i angażuje do jego odbioru wszystkie kanały jednocześnie. I tu pojawia się ogromne pole do działania dla nas nauczycieli, nasi podopieczni z różnych powodów rzadko bywają zabierani na spacer, a ich doświadczanie niektórych bodźców naturalnych (wody, wiatru, trawy, kamieni, ziemi, czy śniegu) odbywa się w sztucznych warunkach klasy albo domu. Aby poznanie przez ucznia natury i zjawisk atmosferycznych było jak najpełniejsze, warto w sposób dokładnie zaplanowany organizować zajęcia poza murami szkoły, tam gdzie istnieje możliwość kontaktu z przyrodą, gdzie w sposób jak najbardziej naturalny może doświadczyć zimna, powiewu wiatru, promieni słońca, deszczu, zapachu skoszonej trawy, głosu ptaków itp.

Celem takiej stymulacji jest dostarczanie uczniowi elementarnych doświadczeń dotyczących naturalnego środowiska i odkrywanie wspólnie z nim zjawisk istniejących w jego otoczeniu, co może przyczynić się do lepszej w nim orientacji.

Cel główny programu:

- Dostarczanie odpowiednio dobranych i zróżnicowanych bodźców do Ośrodkowego Układu Nerwowego, a przez to pobudzanie jego rozwoju.

Stymulacja wielozmysłowa obejmować więc musi:

- zmysł dotyku
- zmysł równowagi
- zmysł czucia głębokiego
- zmysł słuchu
- zmysł wzroku
- zmysł węchu
- zmysł smaku

Cele szczegółowe programu:

- wzbogacanie doświadczeń w sferze dotykowej poprzez aktywizację różnych receptorów skóry odpowiedzialnych za odbiór powierzchniowego lub głębokiego dotyku, ucisku, temperatury
- odwoływanie się do pierwotnych doświadczeń ruchowych znanych dziecku z łona matki
- kształtowanie odpowiednich relacji z siłą przyciągania ziemskiego
- wygaszanie przetrwałych odruchów
- niwelowanie lęku przed czymś nieznanym (nieznanne przedmioty, faktury, rodzaj dotyku, forma aktywności itp.)

- usprawnianie kanału słuchowego (doskonalenie percepcji słuchowej, rozróżniania słuchowego, uwagi słuchowej itp.)
- osvajanie z nowymi, nieznanymi lub budzącymi lęk dźwiękami, odgłosami
- nawiązywanie i podtrzymywanie kontaktu wzrokowego
- usprawnianie percepcji wzrokowej (fiksowanie wzroku, wodzenie wzrokiem, zwiększanie zakresu pola widzenia, doskonalenie spostrzegania, uwagi i pamięci wzrokowej itp.)
- doskonalenie koordynacji wzrokowo- ruchowej
- usprawnianie percepcji węchowej (demonstrowanie dziecku różnych zapachów, przybliżanie naturalnych zapachów z jego otoczenia, uczenie rozróżniania zapachów przyjemnych i nieprzyjemnych, lokalizowanie źródła zapachu itp.)
- rozwijanie wrażliwości smakowej (dostarczanie bodźców o podobnym i przeciwstawnym smaku, umożliwienie dziecku poznawania smaków poszczególnych produktów spożywczych, przypraw)
- motywowanie do podejmowania aktywności ruchowej
- dostarczanie nowych doświadczeń zmysłowo-ruchowych
- zwiększanie sprawności motorycznej rąk- wydłużanie czasu manipulowania przedmiotami
- rozwijanie poczucia sprawstwa
- rozwijanie spostrzegania
- wydłużanie czasu koncentracji uwagi
- zaspokajanie potrzeby kontaktu z drugą osobą, umożliwienie kontaktu z rówieśnikami
- nabieranie i pogłębianie świadomości istnienia, świadomości własnego ciała
- poszerzanie wiedzy o otaczającym świecie
- wywoływanie pozytywnych emocji.

Procedury osiągnięcia celów

Postawą jakiegokolwiek pracy z dzieckiem, a zwłaszcza z dzieckiem niepełnosprawnym intelektualnie w stopniu głębokim jest dokładna i wnikliwa diagnoza jego funkcjonowania. Musimy dołożyć wszelkich starań, by jak najlepiej poznać swojego ucznia i jak najwięcej się o nim dowiedzieć, bo tylko dysponując solidną i rzetelną wiedzą o jego możliwościach psychofizycznych, potrzebach, stanie zdrowia, dodatkowych zaburzeniach, możemy tak dobrać formy i metody pracy z nim, by umożliwić mu maksymalny rozwój w bezpiecznych i akceptowanych przez niego warunkach.

Musimy więc uwzględnić **opinię i zalecenia Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej**, która wystawiła orzeczenie naszemu dziecku, informacje zdobyte od rodziców, a zawarte w **Kwestionariuszu do diagnozy sytuacji rodzinnej ucznia**, obserwacje dotyczące jego funkcjonowania zebrane w **Wielospecjalistycznej ocenie dla dzieci z głęboką**

niepełnosprawnością intelektualną oraz opinie i uwagi innych nauczycieli i specjalistów pracujących z naszymi podopiecznymi- tylko w taki bowiem sposób zgromadzimy bogatą bazą informacji o naszych podopiecznych i będziemy mogli w efektywny, skuteczny i dający satysfakcję sposób z nimi pracować.

Zajęcia prowadzone według założeń stymulacji sensorycznej powinny polegać więc na dostarczaniu ich uczestnikom **odpowiedniej ilości i jakości bodźców sensorycznych** pobudzających poszczególne zmysły do działania.

Celem zajęć jest stworzenie wychowankom odpowiednich warunków do odbierania wrażeń zmysłowych pochodzących zarówno z ciała dziecka, jak i jego otoczenia zewnętrznego.

Punktem wyjścia w naszych oddziaływaniach terapeutycznych z zakresu stymulacji sensorycznej powinna być stymulacja zmysłów aktywnych w życiu płodowym dziecka: dotyku, propriocepcji, słuchu – bodźce dostarczane tymi transferami są bowiem „zrozumiałe, bezpieczne, przyjazne, poszukiwane” przez dziecko. Dopiero na tej bazie można stopniowo wprowadzać ćwiczenia pobudzające do działania zmysły uczynniane w okresie postnatalnym: wzrok, węch, smak.

W trakcie wprowadzania i realizowania Programu obowiązują **zasady pracy z uczniami upośledzonymi umysłowo** sprecyzowane przez K. Kirejczyka (1981) i stanowiące kanon postępowania nauczyciela. Ich przestrzeganie zaleca również „Przewodnik dla nauczycieli uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu znacznym i umiarkowanym” (M. Piszczyk 2001)- te same zasady obowiązują nauczycieli pracujących z uczniem z głęboką niepełnosprawnością intelektualną.

Formy i metody pracy wykorzystywane przy realizacji programu

W realizacji Programu „**W świecie zmysłów- patrzę, czuję, słyszę, smakuje**” podczas grupowych zajęć rewalidacyjno-wychowawczych oraz indywidualnych zajęć terapeutycznych stosowane będą różne **formy pracy**:

- zabawowa
- mimowolnej obserwacji
- naśladownictwa
- praktycznego działania.

Do **metod**, które umożliwią realizację celów określonych w założeniach Programu zaliczyć można:

- Metodę Porannego Kręgu
- Techniki Plastyczne min. malowanie dziesięcioma palcami
- Program Aktywności M. i CH. Knillów: świadomość ciała, dotyk i komunikacja
- elementy Metody Ruchu Rozwijającego W. Sherborne

- elementy masażu np. Shantala, stymulację punktów neuromotorycznych twarzy wg Castillo-Moralesa
- Terapię Ręki
- elementy metody Integracji Sensorycznej
- elementy muzykoterapii
- elementy Niedyrektywnej Terapii Zabawowej oraz metodę zabawową KLANZA
- zabawy paluszkowe i baraszkowanie
- elementy Metody Sensopaka
- ćwiczenia na platformie rezonansowej.

Jeśli tylko to możliwe **zajęcia w ramach Programu „W świecie zmysłów- patrzę, czuję, słyszę, smakuję”** warto przeprowadzać w Sali Doświadczania Świata, która powinna być tak wyposażona, by jak najpełniej oddziaływać na zmysły dziecka przy pomocy odpowiednio dobranych bodźców, a przy okazji również zapewnić bliski i bezpieczny kontakt z opiekunem i wyzwalanie aktywności własnej. Warto również pamiętać o niekwestionowanym znaczeniu **stymulacji sensorycznej w warunkach naturalnych** i o ile pozwala na to kondycja psychofizyczna dziecka i warunki atmosferyczne, przeprowadzać ją poza budynkiem szkolnym.

Przewidywane zmiany u wychowanków związane z wprowadzeniem programu:

- nastąpi systematyczna i wielostronna stymulacja zmysłów
- poprawi się poziom funkcjonowania poszczególnych zmysłów- ich wrażliwość, możliwości percepcyjne
- może nastąpić wygaszenie przetrwałych odruchów patologicznych
- wzrośnie sprawność funkcjonowania OUN
- może nastąpić zniwelowanie lub złagodzenie zaburzeń percepcji bodźców sensorycznych
- wydłuży się czas kontaktu wzrokowego oraz koncentracji uwagi
- rozwinie się spostrzeganie
- poprawi się koordynacja wzrokowo-ruchowa
- wzrośnie sprawność motoryczna dłoni
- poprawi się świadomość i kontrola własnego ciała
- zwiększy się orientacja w otoczeniu, a co za tym idzie poczucie bezpieczeństwa i komfortu
- wzrośnie poczucie sprawstwa, poznanie skutków własnych działań
- zwiększy się wiedza o otaczającym świecie, zakres dotychczasowych doświadczeń
- wzrośnie ilość i jakość kontaktów z drugim człowiekiem- nauczycielem, terapeutą, ale i rówieśnikami.

Ewaluacja programu

- Poznanie efektów Programu poprzez gromadzenie i analizę odpowiedniej dokumentacji- arkusze obserwacyjne.
- Wymiana spostrzeżeń, informacji, uwag, sugestii z nauczycielami prowadzącymi zajęcia w ramach Programu.
- Sprawozdanie z realizacji Programu z wnioskami na kolejny rok szkolny.

Opracowała:
Agnieszka Łukasik